

Detektorarkæologi og forvaltningspraksis

Forvaltningens præg på arkæologisk materiale

På detektorfunds vej fra mark til magasin er der mange parametre, der har betydning for hvilke oldsager og tilhørende oplysninger, som ender med at stå til rådighed for forskningen. Her spiller lovgivning og forvaltning en vigtig rolle, og de digitale registreringsplatforme sætter nogle afgørende rammer for udøvelsen af forvaltningen og forskningen. Det er derfor vigtigt at forholde sig til, hvordan de forskellige parametre påvirker arkæologisk materiale fundet med metaldetektor.

I 2012 fandt en amatørarkæolog 12 små sølvmønter med sin metaldetektor nord for Stenholthus i Nordsjælland. De fleste af mønterne i det lille skattefund er 2 skilling lybsk, som er slået i 1620 og 1621. Fundet ligger nu i Nationalmuseet magasiner, da det, ligesom alle andre skattefund uagtet datering, erklæres for danefæ. Fundet er en del af de 3.533 genstande som Nationalmuseet i 2012 erklærede for danefæ, og sammen med de mange andre fund er det et bidrag til den stigning i antallet af detektorfund som museerne oplever (Nationalmuseet 2013: 3). Siden 1980'erne har der været en støt tilvækst, som inden for de seneste år har været stærkt stigende. I dag kan der ikke herske tvivl om at detektorfundene er en uvurderlig kilde til ny viden, på trods af de metodiske og kildekritiske overvejelser arbejdet med detektorfundne oldsager kræver. Detektorarkæologien i Danmark trives på baggrund af et godt samarbejde mellem de tre aktører: Jordbesidderne, de frivillige detektorførere og forvaltningsmyndighederne på lokalmuseerne og Nationalmuseet, samt den danske lovgivning. Der er tale om et samspil, hvor alle elementer spiller en rolle for det materiale, som ender med at stå til rådighed for forskningen. Kapitel 9 § 30 stk. 1-5 i den nuværende museumslov sikrer mange arkæologiske fund som danefæ, "herunder mønter, der er fundet i Danmark, og hvortil ingen kan godtgøre sin ret som ejer, [...] såfremt de er forarbejdet af værdifuldt materiale eller har særlig kulturhistorisk værdi" (Museumsloven 2001). Lovgivningen muliggør derfor at fund af f.eks. guld altid er danefæ, og den giver mulighed for at alt der *har særlig kulturhistorisk værdi* kan erklæres for danefæ. Men hvad ordene særlig kulturhistorisk værdi dækker over, er ikke entydigt afklaret i retssammenhæng. De begrænsninger som er sat i dag, for f.eks. enkeltfundne flintøkser og

mønter efter 1536, er sat af Nationalmuseet og må derfor ses som et udtryk for forvaltningspraksis og prioriteringer i indsamlingspolitik. Med den gældende danefæpraksis betyder det derfor, at der er en gruppe af oldsager som ikke fanges af danefæsystemet: Den del af fundene, som ikke erklæres for danefæ.

Da Christian IV forsvandt

Den nuværende lovgivning sikrer at mange arkæologiske fund og de tilhørende fundoplysninger bliver registeret. Men den store mængde presser museernes ressourcer og sagsbehandling. På Nationalmuseet har den øgede mængde af detektorfund medført, at man på Den kgl. Mønt- og Medaljesamling på Nationalmuseet i slutningen af 2003 besluttede at sætte en tidsgrænse. Det betød, at man fra slutningen af 2003, og fortsat i dag, kun i særlige tilfælde erklærer småmønter dateret til perioden efter 1536 for danefæ (Jensen 2003, 2014). Argumentet for at nedsætte tidsgrænsen for hvornår småmønter erklæres for danefæ var, at det ville medføre at færre mønter skulle sagsbehandles, og at man derved ville opnå en kortere ekspeditionstid. Omdrejningspunktet for mit speciale, som denne artikel udspringer af, var hvilken betydning den nuværende forvaltningspraksis i forbindelse med danefæ har for det arkæologiske forskningsmateriale (Christensen 2014). Her var et af mine eksempler en undersøgelse af indleveringerne af mønter præget under Christian IV (1588-1648). Grænsen ved 1536 er nemlig egnet til at vise hvilke konsekvenser forvaltningspraksis har for det indkomne materiale, da det her er muligt at se på forholdene før og efter ændringen.

En gennemgang af de sager, som blev danefæbehandlet på Nationalmuseet i perioden fra 1. marts

2013 og et år frem, dvs. til 28. februar 2014, viser, at i alt 2013 mønter blev erklæret danefæ. I samme periode blev fire mønter, slået under Christian IV, danefæbehandlet (fig. 1 og 2)¹. Heraf blev to af mønterne erklæret for danefæ, mens de andre to faldt gennem danefæ-nettet. Sammenligner man disse tal med tallene for år 2002, dvs. to år inden danefæ-grænsen blev ændret til 1536, er det et helt andet billede man får. En gennemgang af sagerne fra 2002 viser, at 40 mønter slået under Christian IV blev erklæret danefæ (fig. 1). Det samlede antal enkeltfundne mønter, som blev erklæret danefæ i 2002, var i alt 738 (fig. 2).

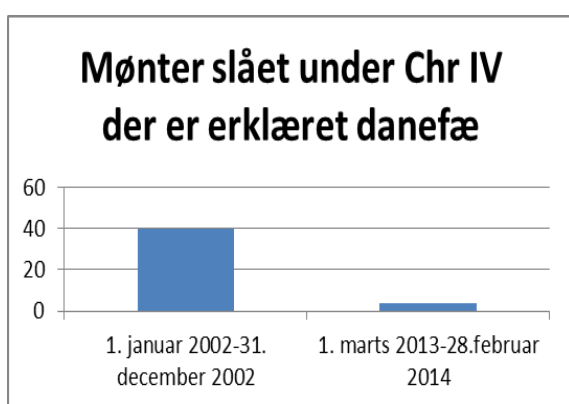

Fig. 1. Oversigt over det samlede antal mønter, der er slået under Christian IV, og som er erklæret danefæ.

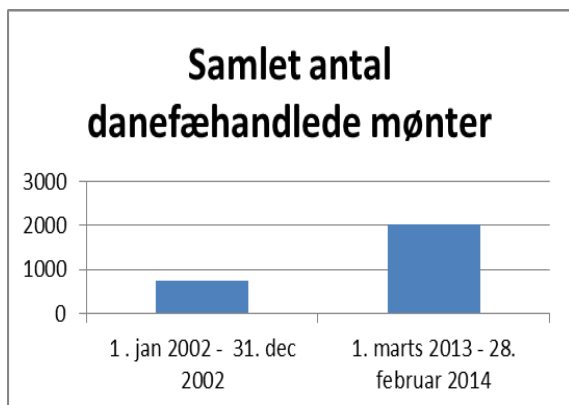

Fig. 2. Oversigt over det samlede antal mønter, der er blevet danefæbehandlet på Nationalmuseet.

Antallet af behandlet danefæ på Den kgl. Mønt- og Medaillesamling steg fra 738 til 2013 på ti år, mens antallet af mønter slået under Christian IV faldt drastisk. Ændringen i danefæpraksis har derfor haft stor betydning for sammensætningen af de mønter, som er blevet indsendt til danefævurdering på Nationalmuseet.

For forskningen er konsekvensen, at det ikke er muligt at udføre de samme studier af detektorfund og/eller enkeltfund fra tiden efter 1536 som for den foregående periode (Horsnæs, Märcher & Vennersdorf 2014: 10-12 og 14). Det betyder bl.a., at det er svært at sætte efterreformatoriske skattefund, som det der blev fundet i Nordsjælland i 2012, ind i en større kontekst. Det samme gør sig gældende for mønter, der stammer fra udgravninger. Studier af møntbrug efter 1536 må derfor i overvejende grad baseres på skattefund, kirkefund og skriftlige kilder.

De er derude

Småmønter slået under Christian IV er kun ét eksempel på de mange forskellige fundgrupper, der ender som brænde på det bål, hvor oldsager og tilhørende fundoplysninger går op i røg for forskningen. På internettet kan man se asken fra bålet, da amatørarkæologer i stort omfang uploader billeder af detektorfundne oldsager, som ikke erklæres danefæ. En gennemgang på danske hjemmesider og facebook-grupper viser tydeligt, at der bliver fundet småmønter fra efter 1536 med metaldetektor. På Facebook er det især i grupperne *Detektormønten*, *Detektor Danmark, 1771* og *CPE International ID Group*, hvor man kan få en fornemmelse af mængden og typerne af mønter, som falder uden for danefæbehandlingen. Den mest omfattende hjemmeside over detektorfund er nok Detectingpeople.dk. Siden starten af foråret 2006 er der uploadet 31.801 billeder af forskellige genstandsgrupper. Af dem er 6.248 billeder af mønter. Blandt de daterede mønter er der stort set lige mange fra perioden til og med 1536 (der altid erklæres for danefæ) og fra perioden efter 1536 (der kun i særlige tilfælde erklæres danefæ). Den 19.1. 2015 var der 257 billeder af mønter slået under Christian IV. Det er langt fra alle findere, som anvender Detectingpeople.dk, ligesom det er tydeligt, at brugerne af Detectingpeople.dk selekterer i hvilke fund, der uploades billeder af, samt det at flere genstande optræder på det samme billede. Hjemmesiden kan derfor kun bruges som en sampling blandt detektorfund. Men der er ingen tvivl om at denne fundgruppe, som ikke når museerne, eksisterer og at den er stor. Dette støttes op af de mange kirkefund, hvor masser af mønter er fremkommet gennem harpning af jorden under kirkegulvet (Olsen 1958). F.eks. blev der i Slangerup Kirke, som blev udgravet i 1978-79, fundet 334 mønterne, hvoraf

mønter, der er dateret til perioden efter 1536, udgør ca. 72% af det samlede antal².

Bedre registreringsmuligheder

Der kan ikke herske tvivl om, at småmønter efter 1536 bliver fundet af amatørarkæologer med metal-detektor, men de ledsages ikke af de fundoplysninger, som giver genstandene kulturhistorisk værdi. Det er ikke kun efterreformatoriske småmønter, der falder igennem danefænettet: Massevis af andre genstandstyper, som f.eks. diverse fibelfragmenter, deler deres skæbne, og forskningspotentialer for disse genstandstyper forsvinder eller bliver kraftigt reduceret. Så kan vi fra forvaltningens side gøre noget for de fund som ikke erklæres danefæ, når sagsbehandlingsapparatet allerede er presset til sit yderste? Og når den danske lovgivning kun fordrer, at alle genstande, der kan være danefæ, skal indleveres til danefævurdering? Arkæologerne ved lokalmuseerne benytter sig af forskellige strategier med henblik på at sikre oplysninger om de fund, som ikke vil blive erklæret danefæ, men indsatsen afhænger af individuelle forhold som f.eks. forskellig praksis, personlige interesser og økonomiske faktorer. Uanset hvor meget arkæologerne ved lokalmuseerne gør for denne fundgruppe, kan de ulige forhold mellem museerne være svære at gennemskue for finderne, og det fører ikke til det bedst mulige sammenligningsgrundlag mellem lokalområderne.

I temanummeret om metal-detektorarkæologi i Arkæologisk Forum fra efteråret 2014 giver flere forfattere udtryk for, at der er behov for bedre registrering af detektorfund (Jensen 2014 og Zaramella 2014). I forhold til problemstillingen om gruppen af detektorfund, som ikke erklæres for danefæ, er det min opfattelse, at der også kan vindes meget gennem bedre registreringsmuligheder. Fra myndighedernes side kunne man med fordel udvikle et online redskab, hvor amatørarkæologer kunne få skriverettigheder og som kan sikre oplysninger om de fund, der ikke erklæres for danefæ. I forbindelse med opbygningen af det nye fælles registreringssystem for danske museer, SARA, vil det være oplagt at udvikle et sådan redskab.

I denne sammenhæng er det interessant at vende blikket mod England og Wales. Her har *Portable Antiquity Scheme* (PAS) været en succes, hvor både

arkæologer og frivillige har indtastet oplysninger om genstande, der ikke er blevet erklæret for *Treasure Trove*³. Databasen har betydet at en stor del af de fund, som ikke erklæres for *Treasure Trove* bliver registreret, og at fundoplysningerne er tilgængelige for forskningen. Det er tydeligt, ligesom i Danmark, at den store aktivitet med metal-detektor er hovedårsagen til de mange fund. Den 17. september 2014 var 82.315 genstande registreret og tilgængelige via databasen på PAS's hjemmeside, hvoraf 73.630 af fundene er registreret som værende fundet med metal-detektor⁴. Vedligeholdelse og sikring af data i den britiske og waliske database har krævet mange ressourcer, og tilsvarende omkostninger vil også være forbundet med udvikling, implementering, brug og vedligeholdelse af et lignende system i Danmark. Desuden vil det også kræve oplæring i brug af databasen hos brugerne. Foruden muligheden for at sikre oplysninger om fund, som ikke er danefæ, kunne en dansk database også indrettes således, at oplysninger, som f.eks. GPS-kordinater for alle fundne oldsager, kunne registreres allerede i marken. Nogle lokalmuseer, som f.eks. Odense Bys Museer, forsøger allerede at inddrage amatørarkæologerne i den indledende registrering af oldsagerne for at nedbringe sagsbehandlingstiden (Henriksen 2012).

Mulighederne på de digitale platforme er mange, men udviklingen af et online redskab, som jeg her har foreslået, er langt fra omkostningsfrit. I forbindelse med udviklingen og implementeringen af SARA er det oplagt at tage fat i diskussionen af, hvordan de digitale platforme kan styrkes. Det er vigtigt at danefæområdet bliver indtænkt i denne proces, hvis der ikke skal opstå en ubalance mellem museernes (og de frivilliges) indsats i forhold til det videnskabelige udbytte. Mange museale digitaliseringsprojekter har fokuseret på, hvad eksterne brugere og aktører kan bruge den arkæologiske data til. Med udviklingen af SARA må man håbe, at vi her får mulighed for at skabe en stærk digital platform, der støtter op om de registrerings-, forvaltnings-, og forskningsmæssige behov, der eksisterer på de arkæologiske museer.

Noter

1. Tallene stammer fra danefæbreve som udsendes til finderne og afspejler derfor, hvornår fundet er blevet erklæret for danefæ og ikke hvornår det er indleveret til Nationalmuseet. Perioden 1. marts 2013-28. februar 2014 er baseret på at det først er fra 1. marts, at alle mønter, som er blevet danefævurderet, dvs. både de mønter som erklæres for danefæ og ikke-danefæ, er registreret. Da alle skattefund erklæres for danefæ uagtet datering, er optællingen kun foretaget på mønter som er indleveret som enkeltfund. Database over danefæsager fra perioden 1. maj 2012 til 30. april 2013 er venligst stillet til rådighed af museumsinspektør Line Bjerg, Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet.
2. Nationalmuseet, Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, Fundprotokol VII, FP 3574.
3. Portable Antiquity Scheme: <http://finds.org.uk/>
4. Portable Antiquity Scheme: <http://finds.org.uk/database/statistics/annual>

Link

Museumsloven:

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=11802>.

Nationalmuseet 2013

Samlingsrapport 2012.

http://natmus.dk/fileadmin/user_upload/presse/Samlingsrapport_2011/Samlingsrapport_2012.pdf

Hjemmesider

Detectingpeople.dk: www.detectingpeople.dk

The Portable Antiquity Scheme: <http://finds.org.uk/>

Facebookgrupper: Detektormønten, Detektor Danmark, 1771 & CPE International ID Group

Litteratur

Christensen, T. B. 2014

Detektorarkæologi, danefæforvaltning og tilgængelighed. En analyse og diskussion af dansk detektorarkæologi og digitale platforme.

Kandidatspeciale. Forhistorisk Arkæologi. Københavns Universitet. November 2014.

Henriksen, M. B. 2012

Fra løsrevne stumper til videnskabelige data. – gode råd til registrering og indlevering af detektorfund.

Fund og Fortid. Nr. 2. s. 7-13.

Horsnæs, H. W., M. Märcher & M. Vennersdorf 2013

A stepping stone in the Baltic Sea. Two millennia of coin finds and coin use – a case study of Vester Herred, Bornholm.

The Journal of Archaeological Numismatics. Vol. 3. s. 1-65.

Jensen, B. 2014

International lov og uorden. Forskellige lovgivninger skaber usammenlignelige arkæologiske arkiver.

Arkæologisk Forum. Nr. 30. s. 33-37.

Jensen, J. S. 2003

Notat til lokalmuseerne vedr. ændring i grænsen for mønter som danefæ.

Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet.

Olsen, O. 1958

Kirkegulvet som arkæologisk arbejdsmark.

Nationalmuseets Arbejdsmark. s.17-30.

Zaramella, H. 2014

Detektorarkæologi og forskning – metodiske problemstillinger og kildekritiske overvejelser.

Arkæologisk Forum. Nr. 30. s. 28-32.

* Fagfællebedømt artikel